

KRZYSZTOF KOŻBIAŁ

ORCID ID: 0000-0001-6124-5341

Wybory Prezydenta Republiki Czeskiej w 2023 roku¹

Election of the President of the Czech Republic in 2023

ABSTRAKT

Wybory prezydenta Republiki Czeskiej odbywają się bezpośrednio dopiero od 2013 r. Taki system ich przeprowadzania umożliwia start wielu zróżnicowanych kandydatów i sprzyja większej demokratyzacji systemu politycznego.

W ostatecznej rozgrywce w 2023 r. startowało 9 osób, do końca liczyła się trójka: Petr Pavel, Andrej Babiš i Danuše Nerudová. W II turze zdecydowanie zwyciężył Pavel, pokonując byłego premiera Babiša. Frekwencja wyniosła ponad 70%, była to wielkość nienotowana dotąd w wyborach głowy czeskiego państwa. Elekcja była starciem dwóch wizji polityki zagranicznej, jaką powinny prowadzić Czechy. Pavel jest zdecydowanym zwolennikiem zbliżenia z Zachodem, opowiada się za wsparciem Ukrainy w wojnie z Rosją. Babiš w tych sprawach zajmował odmienne stanowisko, a jego niefortunne wypowiedzi przed decydującym głosowaniem zdecydowały o jego porażce.

Wybory uwiarydliwiły po raz kolejny i potwierdziły podział polityczny w społeczeństwie. Pavel cieszył się największym poparciem w stolicy, dużych miastach (oprócz Ostrawy), generalnie wśród zwolenników rządzącej koalicji. Byłego premiera z kolei popierali wyborcy z regionów negatywnie dotkniętych transformacją ustrojową i ugrupowania opozycyjne.

Słowa kluczowe: Republika Czeska, wybory prezydenta 2023, Petr Pavel, Andrej Babiš, system polityczny Czech

¹ Publikacja została sfinansowana ze środków finansowych w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” w Uniwersytecie Jagiellońskim.

WSTĘP

Wybory głowy państwa należy we współczesnych demokracjach zaliczyć do jednych z najważniejszych decyzji podejmowanych przez obywateli. Samodzielność państwowa Republiki Czeskiej liczy 30 lat, jednakże dopiero od 2013 r. głowa państwa jest wybierana w sposób bezpośredni. W 2023 r. Czesi po raz trzeci w historii mieli możliwość podjęcia ważnego rozstrzygnięcia w ten właśnie sposób. Wcześniej prezydenta wybierały na wspólnym posiedzeniu obie izby parlamentu, co stanowiło nawiązanie do tradycji okresu tzw. I Republiki Czechosłowackiej. Podobnie prezydent był wybierany przez parlament w okresie rządów komunistów.

Celem rozważań jest chęć odpowiedzi na poniższe pytania badawcze: 1) czy zmiana sposobu wyboru głowy państwa ma istotne znaczenie w systemie politycznym Republiki?; 2) jacy kandydaci/kandydatki starali się o elekcję na urząd czeskiej głowy państwa?; 3) do jakich najistotniejszych problemów odnosiła się kampania wyborcza w 2023 r.?; 4) co zdecydowało o końcowym zwycięstwie Petra Pavla?. Aby uzyskać odpowiedzi na te pytania, wykorzystano następujące metody badawcze, typowe dla nauk o polityce i administracji: 1) metodę analizy systemowej; 2) metodę analizy instytucjonalno-prawnej; 3) metodę analizy historycznej oraz 4) obserwację uczestniczącą – lokowaną na pograniczu nauk o polityce i administracji i nauk socjologicznych. Wybór tej ostatniej wynikał z pobytu autora w Pradze w okresie kampanii wyborczej przed I turą głosowania.

Jako hipotezę badań przyjęto, że o wyborze nowego prezydenta Republiki zdecydowała jego bezpartyjność, a także zmęczenie sposobem sprawowania urzędu głowy państwa przez Miloša Zemana. Równocześnie wyborcy uznali – według mnie – że główny kontrkandydat P. Pavla, były premier Andrej Babiš, nie daje gwarancji poważnego podejścia do urzędu, który jest najważniejszy w państwie.

POZYCJA PREZYDENTA W CZESKIM SYSTEMIE POLITYCZNYM

W systemie politycznym Republiki Czeskiej prezydent jest głową państwa, wybieraną w sposób bezpośredni. Jego znaczenie, sposób wyboru oraz kompetencje są opisane w Konstytucji tego państwa przyjętej 16 grudnia 1992 r. Do prerogatywy wymienionych w artykule 62 należą przede wszystkim: mianowanie i odwoływanie przewodniczącego i członków rządu, przyjmowanie ich dymisji, odwoływanie rządu, zwoływanie posiedzenia Izby Poselskiej, jej rozwiązywanie, mianowanie sędziów Sądu Konstytucyjnego i jego przewodniczącego, mianowanie spośród sędziów przewodniczącego Sądu Najwyższego, podpisywanie ustaw, mianowanie prezydenta Najwyższego Urzędu Kontroli oraz mianowanie członków Rady Czeskiego Banku Narodowego. Są to wyłączne kompetencje prezydenta, niewymagające zgody innych instytucji państwowych [Ústava...].

Głowa państwa jest reprezentantem kraju na zewnątrz, zawiera i ratyfikuje umowy międzynarodowe, przyjmuje kierowników misji dyplomatycznych, powierza i odwołuje kierowników tychże misji, jest naczelnym dowódcą sił zbrojnych, mianuje i awansuje generałów, mianuje sędziów, ustanawia i nadaje odznaczenia państwowe, ma także prawo do udzielania amnestii. Prezydent ogłasza również wybory do Izby Poselskiej i Senatu. Do wymienionych w tym akapicie kompetencji (zawartych w art. 63 Konstytucji) prezydent potrzebuje jednak kontrasygnaty ze strony szefa rządu lub członka rządu uprawnionego przez premiera.

Prerogatywy głowy państwa nie są zatem zbyt rozległe, a w wielu miejscach wymagają kontrasygnaty przewodniczącego bądź członka rządu. Powoduje to, że system ten jest dość typowy dla europejskich państw republikańskich. Jest to system parlamentarny (określany niekiedy jako parlamentarno-gabinetowy) cechujący się dualistyczną strukturą władzy wykonawczej przy daleko posuniętej neutralizacji głowy państwa. W tego rodzaju systemie obowiązek prowadzenia polityki państwa spoczywa na rządzie, a głowa państwa pełni rolę arbitra [Jakubiak 2019: 203–205].

Jak słusznie zauważył M. Czyżniewski, pozycja prezydenta w Republice Czeskiej wynika z autorytetu urzędu, bycia swoistym symbolem stabilności i bezpieczeństwa państwa, a także jest uosobieniem emocji i raczej mitologii, a nie realnego wpływu na politykę państwa [Czyżniewski 2021: 98]. Dla wielu obywateli prezydent jest pewnego rodzaju „monarchą” mającym dbać o dobro państwa i jego pomyślny rozwój. Podejścia tego, jak się wydaje, nie zmienił sposób wyboru głowy państwa czeskiego. Istnieje bowiem tęsknota do prawdziwego autorytetu w polityce, nawiązująca w pewnym sensie do pozycji pierwszego prezydenta niepodległej Czechosłowacji Tomasza Masaryka, pełniącego tę funkcję w latach 1918–1935.

WPROWADZENIE BEZPOŚREDNICH WYBORÓW PREZYDENTA W REPUBLICIE CZESKIEJ

Wybory ze stycznia 2023 r. były dopiero trzecimi w dziejach Republiki, podczas których głowę państwa wybierano w sposób bezpośredni. Wcześniej, zarówno w okresie funkcjonowania przedwojennej Czechosłowacji, jak i powojennego państwa rządzonego przez komunistów, prezydent był zawsze wybierany przez parlament. Taką formułę przyjęto też w okresie niezależności państwa czeskiego, kiedy to parlament wybierał na urząd prezydenta Václava Havla (w 1993 i 1998 r.) i Václava Klause (w 2003 i 2008 r.).

Wybór dokonywany przez parlament był zatem ugruntowany historycznie, choć z czasem pojawiła się wątpliwość, czy faktycznie taka formuła powinna być utrzymana. Dyskusje o wyborze głowy państwa miały miejsce z różnym natężeniem już od momentu tzw. aksamitnej rewolucji. Chciano, jak się wydaje, mimo wszystko zerwać ze sposobem wyboru prezydenta znanym z czasów powojennej Czechosłowacji. Temat ten ponownie powrócił w 1992 r. w momencie debat nad kształtem

czeskiej Konstytucji, kiedy było już jasne, że Republika Czeska będzie państwem niezależnym na arenie międzynarodowej. Wsparcie dla tego kierunku rozwiązań konstytucyjnych wyraził m.in. V. Havel, lecz ostatecznie taka forma wyboru głowy państwa nie znalazła się w tekście ustawy zasadniczej, uchwalonej przez parlament 16 grudnia 1992 r. [Musilová, Šedo 2013: 13].

Pomysł bezpośredniego wyboru prezydenta Republiki wracał od czasu do czasu do dyskursu publicznego, choć trudno było dla takiego rozwiązania znaleźć wystarczającą wolę polityczną większości parlamentu. Na początku XXI w. powrócono do debaty na ten temat, tym bardziej że badania opinii publicznej prowadzone przez Centrum Badania Opinii Publicznej (CVVM) od 2002 do 2013 r. (9 badań w tym okresie) wskazywały bardzo wyraźnie, że ankietowani zdecydowanie wspierali pomysł wprowadzenia wyboru prezydenta w sposób bezpośredni (pomysł taki w tym okresie aprobowało przynajmniej 57% pytanych). Bez wątplenia za takim rozwiązaniem przemawiał fakt nasilającej się krytyki widocznej w momentach wyborów prezydenta przez parlament, kiedy to miały miejsce problemy związane z trudnością w elekcji i niejasnymi rozmowami zakulisowymi na temat kandydatów (2003 i 2008) [Jirásková 2016: 78–79], prowadzącymi do tego, że przez krótki okres stanowisko głowy państwa nie było w praktyce obsadzone [Musilová, Šedo 2013: 15–16]. Dyskusje na temat bezpośredniej elekcji głowy państwa miały miejsce najczęściej wtedy, gdy zbliżała się do końca kadencja poszczególnych prezydentów.

Stanowisko poszczególnych ugrupowań politycznych w sprawie zmiany sposobu wyboru głowy państwa ewoluowało. Jako pierwsze za wyborami bezpośrednimi opowiadały się partie małe, jak np. KDU-ČSL, która próbowała z tego uczynić „swój pomysł”. Rozwijająca się dyskusja na ten temat prowadziła do zróżnicowanych koncepcji. ODS przedstawiła wariant, w którym do ewentualnej drugiej tury głosowania mogliby wejść nie tylko dwaj kandydaci z najlepszym wynikiem w I turze wyborów, ale również każdy kandydat, który uzyskałby poparcie przynajmniej 12,5% głosujących. Zwycięzcą byłby ten, kto w drugiej turze uzyskałby najwięcej głosów, bez konieczności otrzymania ponad 50% głosów. Oprócz partii politycznych swe pomysły przedstawiały inne kręgi, np. prawnicy czy politolodzy. Na tym tle wyróżniała się propozycja przedstawiona przez prawnika Vojtěcha Šimíčka, który w wyborach głowy państwa przewidywał udział krajów samorządowych. Głowę państwa mieliby wybierać reprezentanci przedstawicielstw poszczególnych krajów samorządowych i członkowie obu izb czeskiego parlamentu – w takiej samej liczbie, czyli w sumie 562 osoby [Musilová, Šedo 2013: 17–21].

Finalizacja nowego sposobu wyboru prezydenta Republiki Czeskiej dokonała się na przełomie 2011 i 2012 r., jej końcowym akcentem była zmiana konstytucji. Co interesujące, nie zmieniły się konstytucyjne możliwości działania głowy państwa [Šedo, Vérteši 2018: 9]. W związku z tym rodzi się pytanie o sens tych zmian. Odpowiedź nie wydaje się zbyt skomplikowana: od początku projekt elekcji głowy państwa przez obywateli bezpośrednio był pomysłem *stricto* politycznym i nie wiązał się z zamiarem rozszerzenia kompetencji, a zarazem wzmocnienia pozycji ustrojowej. Tym samym

można stwierdzić, że zmiana sposobu wyboru prezydenta nie była specjalnie istotna z punktu widzenia praktyki systemu politycznego państwa, nie odegrała ona ważnej roli – poza jedynie rozszerzeniem wachlarza osób, mogących i chcących kandydować na ten urząd, co uczyniło z tej elekcji swoisty barometr stanu czeskiej demokracji.

Bezpośrednie wybory prezydenta zostały ostatecznie implementowane na podstawie zmiany konstytucyjnej z 8 lutego 2012 r. Wprowadzała ona poprawki przede wszystkim w artykułach 54 i 56 Konstytucji Republiki [Ústavní...]. Prezydent miał być wybierany w głosowaniu tajnym przez wszystkich obywateli państwa, którzy ukończyli 18. rok życia. Zwrócono również uwagę na to, kto mógł przedstawiać kandydatów do elekcji. Mogli to czynić albo senatorowie (w liczbie co najmniej 10), albo posłowie (w liczbie co najmniej 20) lub wyborcy – jeśli pod daną kandydaturą zebrano co najmniej 50 tysięcy podpisów osób uprawnionych do głosowania. Ta ostatnia zmiana była istotna, dawała bowiem aktywną możliwość działania dla osób spoza politycznego establishmentu. Ze statystycznego punktu widzenia warto jednak odnotować, iż najczęściej kandydatury na najwyższy urząd w państwie uzyskiwały poparcie albo posłów, albo senatorów. Nie zmieniły się – co już podkreślono – uprawnienia głowy państwa [Petřík 2014: 104].

OSOBY KANDYDUJĄCE W WYBORACH W 2023 R.

Wybory bezpośrednie głowy państwa cechują się tym, że mamy do czynienia z przynajmniej kilkoma osobami kandydującymi na ten urząd. Nie wszyscy mają realne szanse na wybór bądź przynajmniej dostanie się do rozstrzygającego głosowania. Jest to spowodowane albo słabą rozpoznawalnością kandydatów w społeczeństwie, albo ekscentrycznością postaci kandydującej, albo brakiem poparcia ze strony głównych sił politycznych. Bez wątpienia wybory bezpośrednie oznaczają daleko idące możliwości kandydowania osób, które w wyborach pośrednich (np. przez parlament) nigdy nie miałyby szans na zaistnienie, gdyby nie były wspierane przez istotne ugrupowania partyjne. Sprzyja to demokratyczności procesu wyborczego.

Szczegóły związane z wyborami głowy państwa określa Ustawa o wyborze prezydenta Republiki [Zákon...]. Przewiduje ona, że wybory odbywają się w dwa dni, pierwszego w godzinach 14.00–22.00, drugiego – 8.00–14.00. W Czechach przyjęte zostało odbywanie elekcji w piątek i sobotę. Wybory prezydenta ogłasza przewodniczący Senatu, a ich przeprowadzenie jest uzależnione od kilku organów (począwszy od lokalnych komisji wyborczych, skończywszy na ministerstwach spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych). W ustawie zawarto także przepisy dotyczące finansowania kampanii wyborczej. Kandydujący mogą na nią przeznaczyć maksymalnie 40 mln koron (ok. 8 mln złotych), w przypadku osób biorących udział w drugiej turze 50 mln.

Przepisy Konstytucji określają, jak już wspomniano, kto może wysuwać kandydatów/kandydatki na urząd głowy państwa czeskiego. Spośród 9 kandydujących ostatecznie w 2023 r. osób tylko w trzech przypadkach doszło do zebrania wśród

obywateli wymaganej liczby podpisów. Komitet wyborczy D. Nerudovej zebrał ponad 82 tys. podpisów, w przypadku P. Pavla było to ponad 81 tys., a dla K. Diviša ponad 50 tys. Pozostałych kandydatów wspierali senatorowie (Fischer, Hilšer, Středula i Zima) lub posłowie (Babiš i Bašta). Pavla, Nerudovú i Diviša można było zatem określić jako niezależnych kandydatów obywatelskich, choć jeden z faworytów rywalizacji – Babiš – miałby zapewne obiekcje, aby użyć takich określeń, przynajmniej wobec dwójki swoich głównych kontrkandydatów. Rządząca koalicja SPOLU udzieliła poparcia trójce kandydujących: Pavlovi, Nerudovej i Fischerowi, a premier Fiala przyznał, że przyszła głowa państwa powinna reprezentować wartości prodemokratyczne, prozachodnie, nie powinna natomiast być populistą i ekstremistą [Czarnecki 2022].

Do wyborów nie dopuszczono 12 kandydatów, którzy nie spełnili ustawowych wymogów, aby zarejestrować swoją osobę. Wśród nich były 3 kobiety i 9 mężczyzn². Osoby te albo nie zebrały wymaganej liczby podpisów, albo zgłosiły chęć kandydowania po ustawowym terminie. Dyskusyjna była sytuacja związana z Denisą Rohanovą, która ogłosiła chęć startu w wyborach już w październiku 2021 r. (czyli 9 miesięcy przed ich ogłoszeniem), zebrała podpisy 20 posłów, którym jednak wygasł mandat (w październiku 2021 r. odbyły się wybory do Izby Poselskiej). Ostatecznie odmówiono zarejestrowania jej kandydatury. 80 podpisów zabrakło, aby zarejestrowanym kandydatem mógł zostać Karel Janeček. Swojego kandydata nie zdołała zgłosić Komunistyczna Partia Czech i Moraw – Josef Skála nie zdołał zebrać 50 tys. podpisów [Kopecký 2022]. Oznaczało to kolejną porażkę tego ugrupowania, które jesienią 2021 r. nie zdołało pokonać prognozy wyborczego do Izby Poselskiej (po raz pierwszy w okresie niezależności Czech).

Ostatecznie w wyborcze szranki stanęło 9 osób, jedna z nich zrezygnowała kilka dni przed elekcją. Byli to:

- 1) Andrej Babiš – założyciel firmy Agrofert (1993), potentat na czeskim rynku produktów spożywczych, od 2012 r. stojący na czele ugrupowania ANO – zwycięzca wyborów parlamentarnych w 2017 r., minister finansów (2014–2017), premier Republiki w latach 2017–2021, obecnie poseł;
- 2) Jaroslav Bašta – najstarszy z kandydujących (75 lat), dysydemt, jeden z sygnatariuszy Karty 77, były ambasador Czech w Rosji i Ukrainie, kiedyś związany z socjaldemokratami, obecnie poseł prawicowej partii SPD;
- 3) Karel Diviš – biznesmen w branży technologii informacyjnych, wcześniej przez ponad 20 lat redaktor sportowy Czeskiej Telewizji;
- 4) Pavel Fischer – były czeski ambasador we Francji i Monako, były dyrektor Instytutu Badań Opinii Społecznej STEM, kandydował już w wyborach prezydenckich w 2018 r., zajmując 3. miejsce (poparcie 10,23%);

² Byli to Tomáš Březina, Václav Hačeký, Roman Hladík, Terezie Holovská, Libor Hrančík, Karel Janeček, Anna Kašná, Roman Lalik, Denisa Rohanová, Josef Roušal, Milan Tomeček i Pavel Zítka.

- 5) Marek Hilšer – z wykształcenia lekarz, brał udział m.in. w misjach humanitarnych w Kenii, kandydował w wyborach prezydenckich w 2018 r., zajmując 5. miejsce (poparcie 8,83%), obecnie senator;
- 6) Danuše Nerudová – najmłodsza z kandydujących (44 lata), profesorka nauk ekonomicznych, naukowo zajmuje się podatkami, w latach 2018–2022 była rektorką Uniwersytetu im. Mendla w Brnie;
- 7) Petr Pavel – emerytowany generał czeskiej armii, w latach 90. XX w. członek misji UNPROFOR w byłej Jugosławii, w latach 2012–2015 szef Sztabu Generalnego, w latach 2015–2018 szef Komitetu Wojskowego NATO;
- 8) Josef Středula – działacz związkowy, od 2014 r. przewodniczący największej czeskiej organizacji związkowej ČMKOS. Po debacie kandydatów w Czeskiej Telewizji (8 stycznia) zrezygnował z kandydowania, podkreślając, iż wspiera D. Nerudová;
- 9) Tomáš Zima – były dziekan Wydziału Medycznego Uniwersytetu Karola w Pradze, potem jego rektor (2014–2022), były konsultant medyczny prezydentów V. Klause i M. Zemana.

Wśród osób kandydujących byli kandydaci zarówno aktywni politycznie (posłowie, senatorowie), jak i ci, którzy nie posiadali żadnego doświadczenia politycznego, nie kandydowali dotąd w żadnych wyborach i nie sprawowali funkcji o charakterze politycznym. Trudno rozstrzygnąć, czy owo doświadczenie miało jakiegokolwiek znaczenie. Z jednej strony z pewnością było to istotne dla rozpoznawalności kandydata, z drugiej jednak – biorąc pod uwagę bardzo niski stopień zaufania w społeczeństwie czeskim dla polityków i instytucji politycznych [Kožbial 2022: 164–166]³ – dotychczasowy brak zaangażowania w działania polityczne mógł się okazać istotnym atutem. Tezę tę potwierdza ostateczne rozstrzygnięcie, kończące się wyraźnym zwycięstwem osoby nowej na scenie politycznej. Obywatele Czech oczekiwali na najwyższym urzędzie w państwie kogoś, kto dotychczas nie zajmował się polityką, kogoś bezpartyjnego.

PRZEBIEG KAMPANII I WYNIKI ELEKCJI

Informacje o przedwyborczych preferencjach Czechów były pochodną badań opinii publicznej. Od początku wskazywały one wyraźnie, że pierwsza runda wyborów nie przyniesie rozstrzygnięcia, gdyż nikt z kandydujących nie miał szans na osiągnięcie wymaganych ponad 50% głosów poparcia.

³ Wyniki badań opinii publicznej jednoznacznie wskazują, że czeskie społeczeństwo nie ufa ani politykom, ani instytucjom życia politycznego. Wiosną 2022 r. instytucji prezydenta ufano tylko 38% pytanych, choć i tak był to najwyższy wynik wśród instytucji ogólnopaństwowych – gorzej wypadają parlament i rząd.

W badaniach ośrodka IPSOS z początku lipca 2022 r. chęć głosowania na Babiša wyraziło 31,7% pytanym, na Pavla 23,8, zaś na Nerudovą 10,8%. Jednak całkowity potencjał głosów, które mogłyby być oddane na pojedynczego kandydata nieco wyżej szacowano w przypadku Pavla [Kneblíková 2022]. W wielu kolejnych badaniach opinii dał się zauważyć wyraźny wzrost poparcia dla jedynej kandydującej kobiety. W badaniu z grudnia 2022 r. chciało na nią głosować 28% ankietowanych, z kolei na Pavla 27,5, zaś na byłego premiera – 24% [Median 2022]. Także w kolejnych tygodniach utrzymywała się tendencja stosunkowo podobnego wsparcia dla trójki głównych kandydatów, w związku z czym trudno było wyrokować, kto znajdzie się w decydującej rundzie głosowania. Według badań IPSOS przeprowadzonych kilka dni przed elekcją Babiša miało popierać 28,6% pytanym, Pavla 27,8, zaś Nerudová 24,6% [Kneblíková 2023]. Badanie przeprowadzono jeszcze przed przypomnieniem afery związanej z Uniwersytetem Mendla w Brnie, o której mowa niżej.

Pierwsza tura kampanii wyborczej przebiegała nad wyraz spokojnie. Wyjątkiem były telewizyjne spotkania z kandydującymi. Podczas tzw. superdebaty w Czeskiej Telewizji 8 stycznia nieobecny był Andrej Babiš, jeden z głównych kandydatów do zwycięstwa. Opuszczenie przez niego tej debaty należy oceniać jako błąd, gdyż wielu wyborców mogło to odebrać jako lekceważące podejście do rywalizacji, tym bardziej że trudno było znaleźć racjonalne wytłumaczenie tego posunięcia. Podczas spotkania Josef Středula, niemający zresztą realnych szans na zauważalny wynik elekcji, wycofał się z wyborów, nawołując swoich potencjalnych wyborców do oddania głosu na Danuše Nerudovą. Nie miało to większego znaczenia dla dalszego przebiegu kampanii.

W kampanii przed I turą głosowania przewijały się wątki istotne z punktu widzenia bieżącej sytuacji wewnętrznej, a także zewnętrznej. Z racji rosyjskiej agresji na Ukrainę temat ten był obecny w wypowiedziach kandydatów, choć bardziej dał znać o sobie przed II turą wyborów. Jednym z ważnych tematów kampanii stała się komunistyczna przeszłość kandydatów: Pavla i Babiša. Pierwszy z nich wstąpił w 1985 r. do Komunistycznej Partii Czechosłowacji, przed wyborami przyznał, że był to błąd. Dodatkowo trzy lata później został przyjęty na studia wywiadowcze. Były premier wskazywał, że jeśli generał Pavel zostanie prezydentem, to Czechy będą drugim państwem w Europie (po Rosji Putina), gdzie głową państwa będzie były szpieg. Jednak przeszłość Babiša także nie była nieskazitelna, był on bowiem współpracownikiem służby bezpieczeństwa StB, do czego zresztą otwarcie się nie przyznawał, a także członkiem partii komunistycznej [Czarnecki 2023]. Temat ten także powrócił w dyskusjach przez II turą elekcji, lecz według mojej oceny nie odegrał on istotnej roli w sytuacji, w której obie strony sporu obiektywnie nie mogły uchodzić za pozbawione „wstydlivých” punktów w swoim życiorysie.

Poglądy kandydatów na urząd prezydenta na najistotniejsze kwestie i wyzwania zebrano, w formie skróconej, w tabeli 1. Oparto je na odpowiedziach osób kandydujących na pytania zadane przez dziennik „Lidové Noviny”. W ankiecie nie uwzględniono Josefa Středuli, który zrezygnował z kandydowania przed I turą głosowania. Kandydującym zadano w sumie 12 pytań. Część z nich dotyczyła prerogatyw prezydenta

i kwestii wewnętrznej polityki Republiki (np. czy kandydat powierzyłby tworzenie rządu liderowi zwycięskiej partii czy raczej koalicji ugrupowań, kto jest dla kandydata prezydenckim wzorem), część z kolei dotyczyła aktualnej sytuacji międzynarodowej. W tabeli 1 znalazły się odpowiedzi na najistotniejsze zagadnienia, wzięwszy pod uwagę problemy aktualne i najczęściej poruszane w kampanii wyborczej.

Tabela 1. Poglądy kandydatów na prezydenta Republiki Czeskiej w 2023 r. na wybrane, najistotniejsze problemy dostrzegalne podczas kampanii przed I turą wyborów

	Czy wspiera Pan/Pani wstąpienie Ukrainy do NATO i UE?	Czy jest Pan/Pani za wprowadzeniem waluty euro w Czechach?	Czy wspiera Pan/Pani małżeństwa jednopłciowe i ich prawo do adopcji dzieci?	Czy jest Pan/Pani za wprowadzeniem zasadniczej służby wojskowej?
Andrej Babiš	Członkostwo w UE jest możliwe po spełnieniu warunków. O wejściu do NATO obecnie się nie rozmawia, NATO nie przyjmuje państw cechujących się sporami terytorialnymi	Nie	Tak	Nie, armia powinna zostać zawodowa
Jaroslav Bašta	Nie udzielił dziennikowi odpowiedzi na żadne pytania			
Karel Diviš	Tak, pod warunkiem spełnienia wszystkich kryteriów	Obecnie jestem przeciwny. Istnieją państwa, które nie spełniają kryteriów członkostwa w strefie euro, a tam pozostają (np. Niemcy)	Tak	Wspieram obecny stan, czyli posiadanie armii zawodowej
Pavel Fischer	Tak, pod warunkiem spełnienia wszystkich kryteriów	Tak, lecz obecnie Czechy nie spełniają kryteriów	Jest to wbrew moim osobistym przekonaniom, lecz jako prezydent respektowałbym wolę parlamentu	Tak, dzisiejszy stan rzeczy nie wpływa dobrze na obywateli
Marek Hilšer	Dalsza droga Ukrainy do UE będzie zależna od jej postępów. Czechy powinny wspierać Ukrainę w tych staraniach	Tak, potrzebna jest debata na ten temat	Tak, prawo takie nie może być uzależnione od orientacji seksualnej	Nie, popieram natomiast dobrowolne kursy obronne
Danuše Nerudová	Tak	Tak, pod warunkiem uporządkowania finansów publicznych i przy zmianie nastawienia społecznego	Tak	Nie, lepszym rozwiązaniem jest armia zawodowa, na którą powinno się przeznaczać 2% PKB
Petr Pavel	Tak, choć Ukraina musi spełnić warunki członkostwa	Tak, lecz rządzący powinni zadbać o korzystne dla obywateli parametry	Tak, wspieram równość każdego człowieka wobec prawa	Nie
Tomáš Zima	W przypadku UE tak, po spełnieniu wymaganych kryteriów	Potrzebna jest dyskusja na ten temat, obecnie Czechy nie spełniają kryteriów	Tak	Nie

Źródło: [Velká anketa LN... 2023: 2–3].

Udzielone odpowiedzi ukazują pewien stopień zróżnicowania osób kandydujących na najważniejszy urząd w państwie. W zasadzie jedynym pytaniem, które generalnie łączyło kandydujących, było pytanie dotyczące potencjalnego członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej. Było to akceptowane przez wszystkich, pod warunkiem spełnienia odpowiednich kryteriów akcesyjnych. Różnice pojawiły się w ocenie ewentualnego wstąpienia Czech do strefy euro, co obecnie nie jest rozważane, ale zapewne problem ten powróci i stanie się jednym z ważnych zagadnień publicznej dyskusji. Prawie wszyscy kandydujący, z wyjątkiem Pavla Fischera, opowiedzieli się przeciw wprowadzeniu zasadniczej służby wojskowej, uznając, że armia zawodowa jest najlepszym rozwiązaniem.

Kampania wyborcza cechowała się obecnością kandydujących w mediach oraz w przestrzeni publicznej (billboardy, plakaty). Uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że nie zawsze taka forma obecności przekładała się na konkretne głosy⁴. To, co zwracało uwagę, to planowana nieobecność Andreja Babiša w wybranych mediach: przykładowo nie wziął on udziału we wspomnianej debacie prezydenckiej w Czeskiej Telewizji pięć dni przed głosowaniem, nie udzielał także odpowiedzi gazetom próbującym umożliwić głosującym dokonanie wyboru na podstawie np. prasowych wywiadów. Przykładowo w rozmowach tygodnika „Respekt” z głównymi kandydatami pozostało puste miejsce na odpowiedzi byłego premiera, gdyż ten ich nie udzielił [Respekt 2023]. W mojej opinii to, mimo wszystko lekceważące, podejście nie przysporzyło kandydatowi głosów. Było to zachowanie raczej nieprzemyślane i nieprzystające do współczesności, gdzie obecność w mediach wydaje się czymś niezbędnym, aby osiągnąć sukces.

O ostatecznie trzecim miejscu D. Nerudovej przesądziły z pewnością niewyjaśnione kwestie związane z przypadkami plagiatów i „przyspieszonych” studiów doktoranckich na Uniwersytecie Mendla w Brnie w czasie, kiedy kandydatka była rektorką uczelni [Nerudová, Barák 2022]. Wprawdzie Nerudová odcięła się od oskarżeń, lecz trudno było odzyskać zaufanie potencjalnych wyborców. Afera stała się znana w Czechach już na początku 2022 r., została przypomniana w ostatnim tygodniu przed głosowaniem.

Pierwsza runda głosowania miała miejsce w dniach 13 i 14 stycznia 2023 r. Największe poparcie uzyskali, co nie było zaskoczeniem, Petr Pavel (35,40%, czyli 1 975 056 głosów) i Andrej Babiš (34,99%). Poparcie dla byłego premiera było o niespełna 23 tys. głosów niższe. Obaj kandydaci przeszli do drugiej tury elekcji. W pewnym sensie można powiedzieć, że zdominowali oni wybory, gdyż w sumie otrzymali ponad 2/3 wszystkich głosów. Frekwencja była wysoka, wyniosła 68,24%. Nigdy wcześniej bezpośrednio wybory prezydenta nie cieszyły się aż takim zainteresowaniem. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabeli 2.

⁴ Z obserwacji autora wynika, że osobą często obecną (być może najbardziej) w przestrzeni publicznej była Danuše Nerudová. Ilość nie przeszła w jakość, gdyż koniec kampanii przed I turą głosowania był dla kandydatki rozczarowujący, wskutek czego nie miała ona szans na dostanie się do II tury.

Tabela 2. Wyniki głosowania w I turze wyborów prezydenckich w Czechach w 2023 r.

Osoba	Odsetek głosów	Liczba głosów
Petr PAVEL	35,40	1 975 056
Andrej BABIŠ	34,99	1 952 213
Danuše NERUDOVA	13,92	777 022
Pavel FISCHER	6,75	376 705
Jaroslav BAŠTA	4,45	248 375
Marek HILŠER	2,56	142 908
Karel DIVIŠ	1,35	75 479
Tomáš ZIMA	0,55	30 827

Źródło: www.volby.cz

Biorąc pod uwagę wyniki uzyskane w Pradze i 13 krajach samorządowych Republiki, Pavel odniósł zwycięstwo w pięciu jednostkach samorządowych (Praga – uzyskując ponad 51% głosów oraz kraje: Liberecki, Środkowoczeski, Hradecki i Południowomorawski), Babiš w pozostałych dziewięciu, mając najwyższe poparcie w krajach: Usteckim (prawie 47,3%) i Morawsko-Śląskim (prawie 44,9). Z kolei biorąc pod uwagę 25 największych czeskich miast, nie licząc stolicy, Pavel wygrał w 13 z nich (np. Hradec Kralové ponad 42,7%, Brno prawie 42,6% głosów). Z kolei wyborcy z Mostu w ponad 50% poparli byłego premiera, w Karwinie uzyskał on nawet ponad 61,8%, a w Hawierzowie prawie 52% głosów. Trzecia pod względem poparcia Danuše Nerudová mogła liczyć na najwyższe poparcie w Kraju Pardubickim (15,5%) i Południowomorawskim (15,4%), spośród miast natomiast w Brnie (prawie 15,9%) i Ołomuńcu (prawie 14,8%) [„Nedělní Blesk” 2023: 6–9].

Dokonując analizy przedstawionego powyżej poparcia, a zwłaszcza jego regionalnego zróżnicowania, można pokusić się o kilka ważnych uwag. Po pierwsze, poparcie dla Babiša było najwyższe tam, gdzie jego ugrupowanie ANO tradycyjnie cieszyło się największym powodzeniem. W wyborach parlamentarnych w 2021 r. ugrupowanie to uzyskało najlepsze wyniki w krajach: Usteckim, Morawsko-Śląskim i Karłowarskim – w każdym otrzymując ponad 1/3 poparcia. Wynik ugrupowania bez wątplenia zatem przełożył się na poparcie dla kandydata, co potwierdziła także II tura głosowania. Po drugie, Pavel jako kandydat wspierany przez koalicję SPOLU, która odniosła zwycięstwo w wyborach do Izby Poselskiej z 2021 r., także mógł liczyć na wsparcie tam, gdzie ta koalicja wygrywała elekcję parlamentarną. Najlepszą tego ilustracją jest poparcie w Pradze czy też krajach Środkowoczeskim, Południowoczeskim i Pardubickim (w każdym przypadku poparcie dla SPOLU w 2021 r. oscylowało wokół 30%). Po trzecie, biorąc pod uwagę regionalny rozkład głosów, trzeba stwierdzić, że Babiš był wspierany w tych częściach państwa, które szczególnie zostały dotknięte procesem transformacji systemowej – w pewnym sensie był on kandydatem „niezadowolonych” i „wykluczonych” z przemian ostatnich ponad 30 lat po aksamitnej rewolucji 1989 r. Petra Pavla wspierali natomiast ci, którzy zupełnie inaczej zapatrywali się na ten okres niezależnej Republiki.

Wyniki I tury głosowania stawiały Pavla jako faworyta w konfrontacji za dwa tygodnie. Było to tym bardziej uzasadnione, że większość kandydatów zadeklarowała swoje poparcie na rzecz zwycięskiego kandydata. Nawoływali do tego swoich wyborców Nerudová, Fischer, Hilšer i Diviš. Nikogo w kolejnym głosowaniu nie wspierał Jaroslav Bašta, taką samą decyzję podjął Tomáš Zima [Matějková 2023].

Przebieg kampanii przed II turą głosowania potwierdził zarysowany trend. Babiš skupił się przede wszystkim na przekazie negatywnym, wskazując na nieprzygotowanie swego przeciwnika do pełnienia funkcji politycznych. Często podkreślał także, iż czeski rząd Fialy nie radzi sobie z inflacją i nie pomaga tym, którzy najbardziej odczuwają kryzys związany ze znacznymi podwyżkami cen. W ten sposób próbował poniekąd powiązać swego przeciwnika z działaniami koalicji rządowej, która popierała Pavla podczas elekcji.

Pavel z kolei często odnosił się do swojego doświadczenia wynikającego z pełnienia istotnych funkcji związanych z bezpieczeństwem państwa, co w czasie trwającego konfliktu na wschodzie kontynentu z pewnością działało na jego korzyść. Podkreślano to także w ulotkach wyborczych kandydata, w których zachęcano do wyboru Pavla jako doświadczonego dyplomaty i bohatera⁵. Pavel, promujący się m.in. na stronie internetowej generalpavel.cz, wielokrotnie zwracał uwagę, że jest kandydatem bezpartyjnym. Jego kandydaturę popierało wiele osobistości świata kultury i nauki i sportu, np. reżyser i aktor Zdeněk Svěrák, aktorka i ambasadorka dobrej woli UNICEF Jitka Čvančarová, historyk wojskowości Eduard Stehlík, tenisistka Lucie Šafářová czy aktor Vladimír Polívka. Wśród wspierających nie zabrakło jednak także ludzi świata polityki, jak były przewodniczący Senatu Petr Pithart. Swoistym symbolem kampanii Pavla stała się flanelowa koszula w kratę, w której wielokrotnie występował podczas spotkań z wyborcami. Była to udana próba „skracania dystansu” do wyborców.

Na tym tle były premier nie miał zbyt wielu argumentów. Dodatkowo rozstrzygającym argumentem przeciw Babišowi być może okazała się debata w Czeskiej Telewizji, podczas której stwierdził, że w przypadku potencjalnego ataku Rosji na Polskę czy państwa bałtyckie nie wysłałby czeskich żołnierzy na pomoc⁶ [Beranová 2023]. W kolejnych godzinach za pośrednictwem Twittera były premier próbował prostować swe stanowisko, wskazując, że jednak dotrzymałby zobowiązań wynikających z artykułu 5 Paktu Północnoatlantyckiego, a jego reakcja została źle zrozumiana. Słowa z debaty zdążyły mimo to odbić się negatywnym echem nie tylko w Czechach, ale także w Polsce i w republikach nadbałtyckich [*Babisz...*].

⁵ Ulotki te były rozprowadzane także przed I turą głosowania. Odwoływano się przy tym do wydarzeń z okresu wojny w byłej Jugosławii, podczas której Pavel, jako członek misji UNPROFOR, dowodził oddziałem, który uratował ponad 50 francuskich żołnierzy. Za to działanie został w 2012 r. odznaczony najwyższym francuskim odznaczeniem – Legią Honorową.

⁶ Odnosząc się do pytania prowadzącego debatę redaktora na temat tego, czy wysłałby czeskie wojska na pomoc wspomnianym sojusznikom, Babiš dosłownie opowiedział: „Chcę pokoju, nie chcę wojny, w żadnym przypadku nie posłałbym naszych dzieci i dzieci naszych żon na wojnę”.

Abstrahując od samej wypowiedzi, należy podkreślić, iż w czasie kampanii Andrej Babiš krytykował sankcje Unii Europejskiej podjęte przeciw Rosji (uznając je za mało skuteczne), podkreślał swe pozytywne nastawienie do węgierskiego premiera Orbana, wspierając jego stanowisko wobec wojny w Ukrainie (stawianie interesów swego państwa na pierwszym miejscu), wreszcie opowiadał się za ograniczeniem pomocy dla Ukrainy i przekazaniem tychże środków na rzecz wsparcia gospodarki czeskiej. Odmiennie stanowisko w sprawie działań zewnętrznych państwa czeskiego przedstawiał Petr Pavel, podkreślając, że jest zwolennikiem wzmoczonej współpracy z Zachodem i aktywnej roli Czech na arenie międzynarodowej. Rosję uznał za główne zagrożenie dla bezpieczeństwa kontynentu i opowiadał się za zdecydowanym wsparciem dla Ukrainy w toczącym się konflikcie [Tatarenko 2023]. Bez wątpienia koncepcja polityki zagranicznej Czech przedstawiana przez obu kandydatów różniła się od siebie w sposób bardzo widoczny. Nie należy zapominać, iż głowa państwa czeskiego w stosunkowo niewielkim stopniu jest odpowiedzialna za politykę zagraniczną Republiki.

Rozstrzygająca tura wyborów miała miejsce w dniach 27–28 stycznia. Zwycięzcą okazał się Petr Pavel, który uzyskał 58,32% poparcia. Głosowało na niego 3 359 301 wyborców, Babiš uzyskał prawie milion mniej głosów [volby.cz 2023]. Zwycięstwo było zatem zdecydowane, warto podkreślić, iż w bezpośrednich wyborach głowy państwa nikt wcześniej nie uzyskał takiej liczby głosów. Był to wyraz bezsprzecznie dużej mobilizacji czeskiego społeczeństwa, o czym świadczyła także bardzo wysoka frekwencja (70,25%), która była wyższa niż dwa tygodnie wcześniej i najwyższa w historii czeskich wyborów bezpośrednich prezydenta. Szczegółowe rezultaty elekcji (w rozbięciu na poszczególne kraje samorządowe) przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Wyniki głosowania w II turze wyborów prezydenckich w krajach samorządowych Republiki Czeskiej w 2023 r.

Kraj	Petr Pavel Odsetek głosów (w %)	Andrej Babiš Odsetek głosów (w %)
Praga	76,34	23,61
Kraj Środkowoczeski	63,33	36,66
Kraj Ustecki	45,52	54,47
Kraj Karlowarski	49,00	50,99
Kraj Liberecki	58,80	41,19
Kraj Pardubicki	58,08	41,91
Kraj Pilzneński	55,71	44,28
Kraj Hradecki	60,21	39,78
Kraj Południowoczeski	58,37	41,42
Kraj Vysočina	57,39	42,60
Kraj Ołomuniecki	51,79	48,20
Kraj Południowomorawski	58,99	41,00
Kraj Morawsko-Śląski	46,92	53,07
Kraj Zliński	56,54	43,45
RAZEM	58,32	41,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.volby.cz

Zwraca uwagę fakt, że Andrej Babiš odniósł zwycięstwo tylko w trzech krajach: Usteckim, Morawsko-Śląski i Karlowarskim. Największą porażkę poniósł w Pradze. Było to niejako potwierdzenie rozkładu poparcia z I tury głosowania.

Wynik głosowania nie stanowił zaskoczenia, na takie rozstrzygnięcie wyraźnie wskazywały badania opinii publicznej. Były premier został poniekąd dotknięty czymś, co można określić mianem syndromu Roberta Fico. Słowacki premier Fico, cieszący się istotnym poparciem społecznym, wygrał I turę wyborów prezydenckich na Słowacji w 2014 r., lecz zdecydowanie przegrał rozstrzygającą turę, uzyskując jedynie nieco ponad 40% poparcia, przegrywając z Andrejem Kiską. Słowaccy wyborcy uznali, że Fico nadaje się na premiera (był nim jeszcze do 2018 r.), lecz nie jest politykiem „prezydenckiego formatu”. Tak samo Babiša potraktowali obywatele Czech. Obecnie pozostaje on na czele opozycyjnego ugrupowania ANO i nie można wykluczyć, że po wyborach parlamentarnych, planowanych na jesień 2025 r. (o ile nie dojdzie do wyborów przedterminowych), odegra jeszcze istotną rolę w czeskiej polityce.

ZAKOŃCZENIE

Wybory prezydenta Republiki Czeskiej, które odbyły się w styczniu 2023 r., zostały zgodnie z przewidywaniami rozstrzygnięte w II turze. Głową państwa został generał Petr Pavel, wyraźnie pokonując byłego premiera Andreja Babiša. Pavel został czwartym prezydentem Republiki w okresie samodzielności państwowej. Były to kolejne wybory głowy państwa przeprowadzone w sposób bezpośredni. Zmiana sposobu wyboru prezydenta nie doprowadziła do istotnych zmian w systemie politycznym państwa. To, co rzuca się w oczy, to z pewnością zwiększona liczba osób kandydujących na najważniejszy urząd w państwie, nie inaczej było w 2023 r.

Elekcja z 2023 r. odbyła się w specyficznej sytuacji: nieco ponad rok od wyborów do Izby Poselskiej czeskiego parlamentu i niespełna rok od agresji rosyjskiej na Ukrainę. Oba te wydarzenia wpływały na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Republiki Czeskiej, znalazły także odzwierciedlenie w kampanii wyborczej. Po wyborach parlamentarnych z października 2021 r. władzę utracił rząd kierowany przez Babiša, na czele nowego gabinetu centro-prawicowego stanął Petr Fiala. W kampanii prezydenckiej ugrupowania tworzące rząd wspierały trójkę kandydatów, w II turze Petra Pavla. Nowy rząd zdecydowanie wsparł Ukrainę w walce z rosyjskim agresorem. Takie nastawienie reprezentował też przyszły zwycięzca wyborów prezydenckich. Pavel – już jako prezydent – zapowiedział zresztą dalsze poparcie swego kraju dla Ukrainy, pozostaje zatem konsekwentny w swoim zdecydowanym stanowisku w tej sprawie wyrażonym podczas kampanii wyborczej [Brössler 2023: 20–21].

W wyborach startowało ostatecznie 8 osób, jedna wycofała się pięć dni przed głosowaniem. W trzech przypadkach były to osoby kandydujące z poparciem przynajmniej 50 tys. osób mających prawa wyborcze. Można ich określić mianem kandydatów obywatelskich, ponieważ wsparcie dla pozostałych – umożliwiające kandydowanie – udzieliłi

posłowie bądź senatorowie. Zwyciężył kandydat obywatelski Petr Pavel. Kampania wyborcza stała się napięta szczególnie przed decydującą turą głosowania. Wtedy też jednym z głównych tematów dyskusji stał się stosunek do wojny w Ukrainie, który różnicował kandydatów. Podobnie różnice dały się zauważyć, jeśli chodzi o politykę zagraniczną państwa. Zdecydowanie mniejsze znaczenie miały wewnętrzne problemy Republiki, co wynikało z generalnie niewielkich samodzielnych kompetencji głowy państwa.

O końcowym zwycięstwie Petra Pavla zdecydowały, w opinii autora, takie czynniki jak: dotychczasowa bezpartyjność, bycie poza sferą czeskiej polityki, poważne nastawienie do stojących przed państwem problemów wewnętrznych i zewnętrznych (co stało w wyraźnej opozycji do dotychczasowego prezydenta Zemana). W oczach wyborców Pavel, posiadający doświadczenie na arenie międzynarodowej, jawił się jako kandydat bardziej wiarygodny od jego kontrkandydata Andreja Babiša. Do porażki tego ostatniego przyczyniła się także absencja w niektórych debatach, niefortunnna wypowiedź, wygłoszona tuż przed rozstrzygającym głosowaniem, dotycząca zobowiązań wynikających z bycia członkiem NATO. Porażka Babiša nie oznacza jednak jego zniknięcia z czeskiej polityki.

BIBLIOGRAFIA

„Nedělní Blesk” 2023, z 15 stycznia 2023 r.

„Respekt” 2023, nr 2 z 9–15 stycznia.

Babisz tłumaczy się ze swoich słów o Polsce. W sieci zawrzało, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/babisz-tlumaczy-sie-ze-swoich-slow-o-polsce-w-sieci-lawina-komentarzy/3xrlkym> (dostęp: 30.01.2023).

Barák, V. 2022. *Mendelova Univerzita čelí skandalu s plagiáty a doktorskimi rychlotituly*, <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/mendelova-univerzita-brno-kontrola-skandal-plagiaty-doktorske-rychlotituly-odebrani-akreditace-nerudova> (dostęp: 20.01.2023).

Beranová, K. 2023. *Babiš by nevyšlal vojáky na pomoc napadenému Polsku, později se opravil*, <https://www.novinky.cz/clanek/volby-prezidenta-babis-by-nevyšlal-vojaky-na-pomoc-napadenemu-polsku-40420707> (dostęp: 27.01.2023).

Brössler, D. 2023. *Liczy się każdy samolot*, „Forum”, nr 8.

Czarnecki, S. 2022. *Republika Czeska na trzy miesiące przed wyborami prezydenckimi*, „Komentarze IEŚ”, nr 226 (714).

Czarnecki, S. 2023. *Republika Czeska po pierwszej turze wyborów prezydenckich*, „Komentarze IEŚ”, nr 10 (762).

Czyżniewski, M. 2021. *Pozycja prezydenta Republiki Czeskiej po wprowadzeniu bezpośrednich wyborów prezydenckich*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 5 (63), ss. 89–100. DOI: 10.15804/ppk.2021.05.06.

Jakubiak, Ł. 2019. *Rządy i głowy państw*, [w:] *Systemy polityczne. Podręcznik akademicki*, t. 1, M. Bankowicz, B. Kosowska-Gąstoł (red.), Wydawnictwo UJ, Kraków.

Jirásková, V. 2016. *Bezpośrednie wybory prezydenta Republiki (wariant czeski)*, „Studia Wyborcze” 2016, t. 21, s. 71–104.

Kneblíková, M. 2022. *Ipsos prezidentský volební model*, <https://www.ipsos.com/cs-cz/ipsos-prezidentsky-volebni-model> (dostęp: 15.12.2022).

Kneblíková, M. 2023. *Ipsos prezidentský model – leden 2023*, <https://www.ipsos.com/cs-cz/ipsos-prezidentsky-model-leden-2023> (dostęp: 15.02.2023).

- Kopecký, J. 2022. *Skálovi z KSČM se podařilo nasbírat jen 36 tisíc podpisů. To na Hrad nestačí*, https://www.idnes.cz/volby/volba-prezidenta-skala-josef-kscm-konecna.A221107_100232_prezidentske-volby-2023_kop (dostup: 20.11.2022).
- Koźbiał, K. 2022. *Společenístvo obywatelskie a stosunek do instytucji politycznych w Republice Czeskiej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, r. 20, z. 3, ss. 157–174. DOI: 10.36874/RIE-SW.2022.3.7.
- Matějková, K. 2023. *Volte Pavla, zni od neúspěšných kandidátů. Podpořili ho Fischer, Hilšer, Diviš i Nerudová*. <https://domaci.hn.cz/c1-67159870-volte-pavla-zni-od-neuspesnych-kandidatu-podpori-ho-fischer-hilser-i-nerudova> (dostup: 16.01.2023).
- Median 2022. *Volební model prezidenta, 21.12.2022*, https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2022/12/Volby_prezident_2022_12_v04IC_PRO_MEDIA.pdf (dostup: 15.01.2023).
- Musilová, M., Šedo, J. 2013. *Diskuse o zavedení přímé volby prezidenta v České Republice a její schválení*, [w:] *České prezidentské volby w roce 2013*, J. Šedo (ed.), Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- Nerudová věděla o plagiátech tři měsíce a nic nedělala, kritizuje historik, https://www.idnes.cz/volby/danuse-nerudova-mendelova-univerzita-plagiaty-rychlolituly.A221220_111238_prezidentske-volby-2023_misl (dostup: 20.01.2023).
- Petřík, M. 2014. *Legislativní vymezení přímé volby prezidenta*, [w:] *První přímá volba prezidenta ČR w roce 2013: cesta k jejímu zavedení a okolnosti a politické důsledky první přímé volby*, J. Charvát, P. Just a kol., Metropolitan University Press, Praha.
- Šedo, J., Věřeši, M. 2018. *První prezidentství Miloše Zemana*, [w:] *České prezidentské volby w roce 2018. Jiný souboj, stejný vítěz*, J. Šedo a kol., Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- Tatarenko, A. 2023. *Decydująca faza kampanii prezydenckiej w Republice Czeskiej*, „Komentarze IES”, nr 15 (767).
- Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (dostup: 28.12.2022).
- Ústavní zákon ze dne 8. února 2012, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, „Sbírka zákonů ČR” 2012, č. 71, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71/zneni-20130308> (dostup: 15.12.2022).
- volby.cz 2023, <https://www.volby.cz/pls/prez2023nns/pe2?xjazyk=CZ> (dostup: 10.03.2023).
- Zákon ze dne 18. července 2012 o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky), „Sbírka zákonů ČR” 2012, č. 275, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-275> (dostup: 20.03.2023).

ELECTION OF THE PRESIDENT OF THE CZECH REPUBLIC IN 2023

Abstract: The election of the President of the Czech Republic has only been held directly since 2013. This system of holding them allows a wide range of diverse candidates to run and promotes greater democratisation of the political system.

In the final run-off in 2023, nine people were in the running, with three counting until the end: Petr Pavel, Andrej Babiš and Danuše Nerudová. Pavel won strongly in the second round, defeating former Prime Minister Babiš. The turnout was over 70%, a figure never before recorded in an election of a Czech head of state. The election was a clash of two visions of what foreign policy the Czech Republic should pursue. Pavel is a strong advocate of rapprochement with the West, advocating support for Ukraine in its war with Russia. Babiš took a different position on these issues and his unfortunate statements before the decisive vote decided his defeat.

The elections highlighted once again and confirmed the political division in society. Pavel enjoyed the greatest support in the capital, large cities (except Ostrava), and generally among supporters of the ruling coalition. The former prime minister, on the other hand, was supported by voters from regions negatively affected by the political transition and by opposition parties.

Keywords: Czech Republic, presidential election 2023, Petr Pavel, Andrej Babiš, the political system of the Czech Republic

BIOGRAM

Krzysztof Koźbial, dr hab., prof. UJ, adiunkt w Instytucie Studiów Europejskich UJ, od 2021 r. dyrektor Instytutu. Zainteresowania badawcze związane są z europejskimi mikropaństwami (szczególnie z Liechtensteinem), procesem rozszerzenia Unii Europejskiej w kierunku Bałkanów oraz systemami politycznymi państw europejskich, ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec, Czech i Słowacji. Kontakt e-mail: krzysztof.kozbial@uj.edu.pl